

ZÁKON

ze dne 2012

kterým se mění zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, a některé další zákony

Parlament se usnesl na tomto zákoně České republiky:

ČÁST PRVNÍ

Změna zákona o specifických zdravotních službách

Čl. I

Zákon č. 373/2011 Sb., o specifických zdravotních službách, se mění takto:

1. V § 3 se za odstavec 5 vkládá nový odstavec 6, který zní:

„(6) Zárodečné buňky jednoho anonymního dárce lze použít k vytvoření nejvýše osmi lidských embryí.“

2. V § 6 se doplňuje odstavec 3, který zní:

„(3) Umělé oplodnění nelze provést, jestliže mezi ženou nebo mužem a anonymním dárce anebo mezi anonymními dárci navzájem je příbuzenský vztah vylučující podle jiného právního předpisu uzavření manželství. Za tímto účelem je poskytovatel povinen pořizovat a evidovat kopie rodných listů ženy, muže a anonymního dárce, kteří jsou povinni pořízení kopie rodného listu poskytovateli umožnit“.

3. Za § 10 se vkládá nový § 10a, který včetně poznámky pod čarou č. 20 zní:

„§ 10a

(1) Anonymní dárce může darovat zárodečné buňky pouze u jednoho poskytovatele. Poskytovatel je povinen o tom informovat anonymního dárce před odběrem zárodečných buněk. Poskytovatel anonymního dárce poučí, že v případě narození dítěte počatého z jím darovaných zárodečných buněk, budou údaje o jménu, popřípadě jménech, příjmení, popřípadě rodném příjmení, datu a místu narození, rodném čísle, státním občanství a adrese místa trvalého pobytu anonymního dárce evidovány v dodatku knihy narození podle jiného zákona.²⁰⁾

(2) Poskytovatel, který provedl umělé oplodnění, je povinen matričnímu úřadu na jeho výzvu sdělit jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodné příjmení, datum a místo narození, rodné číslo, státní občanství a místo trvalého bydliště anonymního dárce.

(3) Poskytovatel, který provedl umělé oplodnění, je povinen údaje podle odstavce 2 uchovávat po dobu 80 let a v případě ukončení činnosti je povinen tyto údaj poskytnout matričnímu úřadu v obvodu jeho sídla.

20) Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.“

2

4. V § 90 se na konci odstavce 2 tečka nahrazuje čárkou a doplňují se písmena d) až f), která znějí:

„d) v rozporu s § 3 odst. 6 vytvoří ze zárodečných buněk jednoho anonymního dárce více než osm lidských embryí,

e) provede umělé oplodnění v rozporu s § 6 odst. 3,

f) v rozporu s § 10a odst. 2 nesdělí matričnímu úřadu údaje o anonymním dárci nebo matričnímu úřadu sdělí nesprávné údaje o anonymním dárci.“

5. V § 90 odst. 7 písm. a) se za slova „nebo i),“ vkládají slova „odstavce 2 písm. d) nebo e),“.

6. V § 90 odst. 7 písm. c) se za slova „nebo p),“ vkládají slova „odstavce 2 písm. f),“.

7. Za § 89 se vkládá nový § 89a, který zní:

„§ 89a

(1) Anonymní dárci se dopustí přestupku tím, že v rozporu s § 10a odst. 1 daruje zárodečné buňky u více než jednoho poskytovatele.

(2) Za přestupek podle odstavce 1 lze uložit pokutu do 50 000 Kč.“

Čl. II

Přechodné ustanovení

Poskytovatel zdravotních služeb nepostupuje způsobem podle § 10a odst. 2, jestliže k darování zárodečných buněk došlo před nabytím účinnosti tohoto zákona.

ČÁST DRUHÁ

Změna zákona o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

Čl. III

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 320/2002 Sb., zákona č. 578/2002 Sb., zákona č. 165/2004 Sb., zákona č. 422/2004 Sb., zákona č. 499/2004 Sb., zákona č. 21/2006 Sb., zákona č. 115/2006 Sb., zákona č. 342/2006 Sb., zákona č. 165/2006 Sb., zákona č. 239/2008 Sb., zákona č. 190/2009 Sb., zákona č. 41/2009 Sb., zákona č. 227/2009 Sb., se mění takto:

1. V § 5 odstavec 1 písmeno b) zní:

b) rozhodnutí o prohlášení manželství za neplatné, nebo o tom, že manželství nevzniklo, rozvod manželství, zrušení partnerství, rozhodnutí o prohlášení, že partnerství nevzniklo nebo že je neplatné, údaje o osvojení, určení rodičovství, narození z umělého oplodnění zárodečnými buňkami anonymního dárce, změně jména nebo příjmení a další skutečnosti, jimiž se mění a doplňují zápisy v matriční knize, (dále jen "matriční skutečnost"), je-li matriční událost zapsána v matriční knize vedené matričním úřadem (§ 1) nebo zvláštní matrikou (§ 3).

2. V § 14 odst. 1 se za písmeno d) vkládá nové písmeno e), které zní:

„e) poznámka, že dítě bylo počato umělým oplodněním,“.

Dosavadní písmeno e) se označuje jako písmeno f).

3. V § 14 odstavec 4 zní:

„(4) Písemné hlášení o narození dítěte, jehož matka požádala o utajení své osoby v souvislosti s porodem anebo které bylo narozeno z umělého oplodnění, obsahuje informaci, že se jedná o takový případ. Písemné hlášení o narození dítěte počatého umělým oplodněním zárodečnými buňkami anonymního dárce obsahuje navíc údaje o poskytovateli zdravotních služeb, který provedl umělé oplodnění; jedná se o údaj o

a) jménu, popřípadě jménech, a příjmení, adrese místa trvalého pobytu, a identifikačním čísle osoby, je-li poskytovatelem zdravotních služeb fyzická osoba,

b) obchodní firmě nebo názvu, adrese sídla a identifikačním čísle, je-li poskytovatelem zdravotních služeb právnická osoba, organizační složka státu nebo organizační složka územního samosprávného celku.“.

4. Za § 17 se vkládá nový § 17a, který zní:

„§ 17a

(1) Součástí knihy narozených je dodatek, do kterého se zapisují

a) jméno, popřípadě jména, příjmení, datum a místo narození a rodné číslo dítěte, které bylo počaté umělým oplodněním zárodečnými buňkami anonymního dárce,

b) jméno, popřípadě jména, příjmení, popřípadě rodná příjmení, datum a místo narození, rodné číslo, státní občanství a místo trvalého pobytu anonymního dárce zárodečných buněk.

(2) Obsahuje-li hlášení o narození dítěte informaci, že dítě bylo počato umělým oplodněním, vyzve matriční úřad poskytovatele zdravotních služeb, který provedl umělé oplodnění, aby sdělil údaj uvedený v odstavci 1 písm. b); ten je tak povinen učinit ve lhůtě 10 dnů ode dne doručení výzvy.

(3) Matriční úřad ověří údaje zaslané poskytovatelem zdravotních služeb s údaji ze základního registru obyvatel, z informačního systému evidence obyvatel, nebo informačního systému občanských průkazů. Do dodatku knihy narození zapíše údaje o osobách uvedených v odstavci 1 podle základního registru obyvatel, z informačního systému evidence obyvatel, nebo informačního systému občanských průkazů. Pokud matriční úřad zjistí nesrovnalosti mezi údaji zaslanými poskytovatelem zdravotních služeb s údaji vedenými v uvedených informačních systémech, učiní matriční úřad opatření k nápravě.

(4) Sbírká listin se vede pro dodatek knihy narozených odděleně.

(5) Na dodatek knihy narozených se použijí ustanovení o knize narozených obdobně.“.

5. V § 25 se doplňuje odstavec 5, který zní:

„(5) Matriční úřad vydá matriční doklad z dodatku knihy narození, nebo povolí nahlédnout do dodatku knihy narození, popřípadě do sbírky listin a činit výpisy z nich v přítomnosti matrikáře pouze

a) fyzické osobě, které se zápis týká a která je zletilá anebo která jako nezletilá žádá soud o souhlas s uzavřením manželství; dárce zárodečných buněk se nepovažuje za osobu, které se zápis týká, o nahlédnutí fyzické osoby, které se zápis týká, matriční úřad písemně vyrozumí dárce zárodečných buněk,

b) pro úřední potřebu státních orgánů nebo výkon přenesené působnosti orgánů územních samosprávných celků.“.

6. V § 29 se za písmeno d) vkládá nové písmeno e), které zní:

„e) poznámka, že dítě bylo počato umělým oplodněním,“.

Dosavadní písmeno e) se označuje jako písmeno f).

ČÁST TŘETÍ
Změna občanského zákoníku
Čl. VI

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, se mění takto:

1. Za § 675 se vkládá nový § 675a, který zní:

„§ 675a

Byl-li alespoň jeden ze sourozenců počat umělým oplodněním, nemůže být manželství uzavřeno také mezi biologickými předky a biologickými potomky, ani mezi biologickými sourozenci. Pro určení biologického příbuzenství se užití ustanovení o příbuzenství obdobně; za otce, popřípadě za matku snoubence se pro účely biologického příbuzenství považuje dárce zárodečných buněk.“.

2. V § 685 se na konci písmene b) tečka nahrazuje čárkou a doplňuje se písmeno c), které zní:
„c) mezi biologickým předkem a biologickým potomkem nebo mezi biologickými sourozenci.“.

3. V § 772 se doplňuje odstavec 3, který zní:

„(3) Původ z početí umělým oplodněním zárodečnými buňkami anonymního dárce podle jiného právního předpisu nezakládá práva a povinnosti mezi dítětem a anonymním dárcem jako příbuznými; tím není dotčena překážka uzavření manželství mezi biologickým předkem a biologickým potomkem nebo mezi biologickými sourozenci.“.

ČÁST ČTVRTÁ
ÚČINNOST
Čl. VII

Tento zákon nabývá účinnosti prvním dnem třetího kalendářního měsíce následujícího po dni jeho vyhlášení.

DŮVODOVÁ ZPRÁVA OBECNÁ ČÁST

Zhodnocení platného právního stavu

Současná právní úprava umělého oplodnění je založena na zásadě naprosté anonymity mezi anonymním dárcem zárodečných buněk na straně jedné a neplodným párem a dítětem počatým z asistované reprodukce na straně druhé. V důsledku toho současná právní úprava umožňuje realizaci určitých rizikových situací, mezi které patří:

a) **Biologické příbuzenství anonymního dárce.** Podle stávající právní úpravy nelze provést umělé oplodnění ženě, která má příbuzenský vztah k muži, se kterým předložila žádost o umělé oplodnění. Paradoxně je však možné, aby anonymní dárci zárodečných buněk byl biologickým příbuzným ženy, příp. aby anonymní dárci byli mezi sebou navzájem biologicky příbuznými. Dítě může být počato ze zárodečných buněk dvou osob, které jsou mezi sebou příbuzné v přímé linii či které jsou navzájem sourozenci, a zákon neposkytuje žádný postup, jak takovým situacím předcházet.

b) **Uzavření manželství mezi biologicky příbuznými osobami.** V důsledku naprosté anonymity anonymního dárce zárodečných buněk nemohou snoubenci zjistit, zda mezi nimi neexistuje biologický příbuzenský vztah. Vzhledem k tomu, že není omezen počet lidských embryí, které lze vytvořit ze zárodečných buněk jednoho dárce, nejedná se o případ ryze hypotetický.

c) **Odepření práva dítěte znát své biologické rodiče.** S ohledem na naprostou anonymitu anonymního dárce nemůže dítě zjistit totožnost osoby, ze které biologicky pochází. To přitom může být významné pro potřeby některých život zachraňujících lékařských úkonů, ale i v případě běžné zdravotní péče, kdy anamnéza biologického rodiče pomůže určit vhodný způsob léčby.

Úmluva o právech dítěte (č. 104/1991 Sb.) každému dítěti zaručuje právo znát své rodiče. Čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod každému zaručuje právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Čl. 10 odst. 2 Listiny každému zaručuje právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života.

Zákon o specifických zdravotních službách neobsahuje žádné záruky, ani minimální opatření, aby nedocházelo k výše popsaným nežádoucím jevům. Zákon současně neobsahuje minimální povinnost evidovat údaje o dárci pohlavních buněk, ani jakákoliv kvantitativní omezení (limit počtu zplodzených dětí od jednoho dárce atp.).

Ani současný zákon o rodině, ani nový občanský zákoník nijak nepředvídá tyto nesmírně závažné souvislosti a nevyžaduje jakékoliv osvědčení, zda osoba (počatá z procesu asistované reprodukce pomocí dárce pohlavních buněk) hodlající vstoupit do manželství, není se snoubencem z biologického hlediska příbuzným v přímé linii nebo sourozenci. Současná právní úprava tudíž neodpovídá eugenickým, genetickým a etickým zájmům společnosti na zdraví populace, zejména pokud jde o eliminaci umělého oplodnění ze zárodečných buněk biologicky příbuzných osob, sňatků mezi příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci, a nerespektuje právo dětí znát svoje biologické rodiče.

Platná právní úprava v ČR neodpovídá evropským standardům. Podle rakouské právní úpravy - (*Fortpflanzungsmedizingesetz*) § 14 předmětného zákona může být sperma jednoho dárce použito pouze k léčení tří párů. Centrum asistované reprodukce je o dárci povinno vést následující údaje: jméno a příjmení, datum a místo narození, státní příslušnost a místo trvalého bydliště, jméno a příjmení jeho rodičů, datum, kdy došlo k darování a výsledky vyšetření, které proběhlo podle ustanovení předmětného zákona (§ 15 odst. 1 zákona). Dále je centrum asistované reprodukce povinno vést záznam o tom, komu bylo konkrétní sperma

poskytnuto. Podle § 20 odst. 1 tohoto zákona jsou údaje o dárci důvěrné, přičemž podle druhého odstavce může dítě zplozené z darovaného spermatu po dosažení věku 14 let požádat o zpřístupnění údajů uvedených v § 15 odst. 1 tohoto zákona.

Tato možnost náleží také osobě oprávněné, ale pouze v lékařsky výjimečných a zdůvodněných případech. Podle právní úpravy Velké Británie - (*Human Fertilisation and Embryology Act 1990*) může dojít k prolomení anonymity dárce dítětem, a to po dosažení jeho zletilosti (18 let).

Dítěti bude dáno k dispozici jméno dárce a jeho poslední známá adresa. Podle finské právní úpravy (*Act on Assisted Fertility Treatments 1237/2006*) – upravuje právo dítěte získat po dosažení zletilosti (18 let) informace o dárci. Nejdříve musí dítě získat od poskytovatele služeb (např. centra asistované reprodukce) kopii souhlasu s léčbou, na kterém je uveden identifikační kód dárce. Následně po vložení identifikačního kódu dárce do registru dojde k zjištění samotné identity dárce.

Podle švýcarské právní úpravy - (*Loi fédérale du 18 décembre 1998 sur la procréation médicalement assistée (LPMA)*) upravuje pouze možnost darování spermií. Podle čl. 19 věta 2 zákona může dárce darovat sperma pouze v jednom centru asistované reprodukce. O této skutečnosti musí být výslovně informován ještě před darováním. Současně podle čl. 22 věta 2 zákona může být sperma od jednoho dárce použito ke zplození maximálně osmi dětí. Čl. 24 zákona ukládá povinnost zaznamenat relevantní údaje o dárci. Jedná se zejména o jméno a příjmení, datum a místo narození, bydliště, místo původu, národnost, zaměstnání a povolání, jakož i informace o fyzickém stavu. Tyto údaje jsou po narození dítěte předány matrice (*Office fédéral de l'état civil*) (čl. 25 věta 1 zákona). Matrika uchovává tyto údaje 80 let. Možnost zjištění identifikačních údajů o dárci spermatu upravuje čl. 27 zákona. Podle tohoto ustanovení má dítě po dovršení zletilosti (18 let) právo obdržet od matrice identifikační údaje o dárci (výše vyjmenované) a informace o jeho fyzickém stavu. V případě legitimního zájmu může dítě obdržet všechny informace bez ohledu na jeho věk, tj. i informace týkající se data darování spermatu a výsledků lékařských testů.

Zásady navrhované úpravy

Účelem předkládaného návrhu zákona je eliminovat výše popsané nežádoucí jevy. Návrh zákona vychází z následujících zásad:

- a) omezení maximálního počtu lidských embryí, která je možné vytvořit ze zárodečných buněk jednoho anonymního dárce,
- b) zákaz asistované reprodukce v případě příbuzenství mezi původci zárodečných buněk,
- c) zavedení oddělené a omezeně přístupné evidence údajů o anonymním dárci.

Navrhovaná právní úprava rozlišuje mezi případy, kdy k umělému oplodnění došlo při použití zárodečných buněk anonymním dárcem a kdy dárcem zárodečných buněk byl muž zapsaný do matrice narození jako otec dítěte. Vzhledem ke sledovanému účelu navrhovaná úprava prvořadě upravuje zřejmě první možnost.

Předpokládané hospodářské a finanční dosahy navrhované úpravy na státní rozpočet, rozpočty krajů a obcí

Návrh má zcela zanedbatelný přímý vliv na výše uvedené rozpočty. Pokud by se však zohlednily úspory nákladů na celoživotní péči o geneticky poškozené děti v důsledku incestu, který návrh zákona eliminuje, pak by navrhovaná úprava přinášela milionové úspory veřejných rozpočtů exaktně bohužel obtížně vyčíslitelné.

Zhodnocení navrhované úpravy z hlediska souladu s ústavním pořádkem a mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána

Navrhovaná právní úprava je v souladu s ústavním pořádkem České republiky. Navrhovaná právní úprava je v souladu s mezinárodními smlouvami, kterými je Česká republika vázána, a to zejména s Úmluvou o základních lidských právech a svobodách, Úmluvou o právech dítěte, Úmluvou na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny.

ZVLÁŠTNÍ ČÁST

K Čl. I a II

Navrhuje se změna zákona o specifických zdravotních službách. Byla zvolena forma minimalizace zásahů do stávajícího textu a zachování maximální míry anonymity anonymního dárce zárodečných buněk.

Podle švýcarského vzoru se nově stanoví, že zárodečné buňky jednoho anonymního dárce lze použít k vytvoření nejvýše osmi lidských embryí. Protože toto omezení v praxi uplatňuje poskytovatel, nově se ukládá anonymnímu dárci poskytovat své zárodečné buňky pouze u jednoho poskytovatele zdravotních služeb, aby tento mohl mít plný přehled o všech lidských embryích vytvořených ze zárodečných buněk dárce.

Nově se stanoví, že umělé oplodnění nelze provést, jestliže mezi ženou nebo mužem z neplodného páru a anonymním dárcem anebo mezi anonymními dárci navzájem je příbuzenský vztah vylučující podle jiného právního předpisu uzavření manželství. Účelem je předejít vytvoření lidských embryí ze zárodečných buněk navzájem příbuzných osob.

V souvislosti se vznikem dodatku matriky narozených se poskytovateli zdravotních služeb ukládá povinnost poskytnout příslušnému matričnímu údaji osobní údaje anonymního dárce. Poskytovatel s tímto postupem seznámí anonymního dárce ještě před odběrem zárodečných buněk.

S ohledem na význam povinností nově ukládaných poskytovateli zdravotních služeb i anonymnímu dárci se navrhuje doplnit úpravu správních deliktů o nové správní delikty poskytovatele a přestupek anonymního dárce.

K Čl. III

Navrhuje se změna zákona o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů.

Bylo zvoleno řešení, podle kterého se údaje o anonymním dárci zárodečných buněk budou evidovat v matrice narozených, avšak odděleně, v dodatku knihy narozených. V samotné knize narozených bude pouze poznámka, že osoba byla počata umělým oplodněním zárodečnými buňkami anonymního dárce.

Ve vztahu k dodatku knihy narozených budou platit restrikce, pokud jde o zpřístupňování údajů. Údaje o anonymním dárci budou zpřístupňovány prostřednictvím matričního dokladu nebo nahlédnutí do dodatku knihy narozených pouze

a) fyzické osobě, které se zápis týká a která je zletilá anebo která jako nezletilá žádá soud o souhlas s uzavřením manželství; v porovnání s obecnou úpravou jsou ostatní příbuzní vyloučeni;

b) pro úřední potřebu státních orgánů nebo výkon přenesené působnosti orgánů územních samosprávných celků. V praxi se jedná o postup předcházející uzavření manželství. Údaje o anonymním dárci poskytne matričnímu úřadu poskytovatel zdravotních služeb, který provedl umělé oplodnění.

K Čl. IV

Stanovuje překážka uzavření manželství mezi biologickým předkem a biologickým potomkem nebo mezi biologickými sourozenci. Již existující pravidlo zákazu manželství mezi osobami právně příbuznými se tak rozšiřuje i na osoby, které sice nejsou právně příbuznými, ale které jsou z biologického hlediska svými předky a potomky, resp. sourozenci.

Aby byla vyloučena jakákoliv pochybnost, stanovuje se, že umělé oplodnění nezakládá právní příbuzenství. Anonymní dárci zárodečných buněk tak z právního hlediska i nadále nebude příbuzným dítěte počatého z umělého oplodnění. V tomto smyslu zůstává zachována současná právní úprava.

K Čl. VII

Účinnost se navrhuje stanovit k prvnímu dni třetího kalendářního měsíce následujícího po dni vyhlášení.

V Praze dne 12. 12. 2014

Jitka Chalánková, v.r.

Marek Benda, v.r.

Nina Nováková, v.r.

Augustin Karel Andrlé Sýlor, v.r.

Vít Kaňkovský, v.r.

Martin Komárek, v.r.